תולעים בבשר הדג

א. תלמוד בבלי מסכת חולין דף סז עמוד ב

אמר רב ששת בריה דרב אידי קוקיאני אסירי מאי טעמא מעלמא אתו מתקיף לה רב אשי אי מעלמא אתו לישתכחו דרך בית הריעי איכא דאמרי אמר רב שישא בריה דרב אידי קוקיאני שרו מאי טעמא מיניה גבלי אמר רב אשי פשיטא דאי מעלמא קא אתו לישתכחו דרך בית הריעי והלכתא קוקיאני אסירי מ״ט מינם ניים ועיילי ליה באוסייה תולעים דרני דבשרא אסירי דכוורי שריין אמר לה רבינא לאימיה אבלע לי ואנא איכול א״ל רב משרשיא בריה דרב אחא לרבינא מאי שנא מהא דתניא ואת נבלתם תשקצו לרבות את הדרנים שבבהמה א״ל הכי השתא בהמה בשחיטה הוא דמשתריא והני מדלא קא מהניא להו שחיטה באיסורייהו קיימן אבל דגים באסיפה בעלמא מישתרי והני כי קא גבלן בהיתרא קא גבלן.

ב. רש״י מסכת חולין דף סז עמוד ב

קוקיאני- תולעים שבכבד ושבריאה. מעלמא אתו- שבלעתן הבהמה עם האוכלים ותחלתן שרצו על הארץ. מינה גבלי- לשון גדלי מן הבהמה עצמה הן גדלין ולאו שרץ הארץ נינהו. מינם ניים ועיילי ליה באוסייה- כשהבהמה ישנה נכנסים בחוטמה ומשם לקנה ריאה וכבד הלכך לא משתכחי דרך בית הרעי. דרני- תולעים הנמצאים בין עור לבשר כשמפשיטין הבהמה ובלע״ז גרבילי״ש. אסירי- וטעמא מפרש לקמיה. דכוורי שרי- וטעמא כדמפרש רבינא. אבלע לי- דכוורי בתוך הדגים תני אותם שלא אראה ואקוץ בם. בשחיטה משתריא- ואלו שגדלו בתוכה עד שלא נשחטה באו מאיסור אבר מן החי ושחיטת הבהמה לא אהניא לדידהו שהרי יש להם חיות לעצמן ואע״ג דשליל מותר בשחיטת אמו מכל בבהמה תאכלו נפק״ל לקמן אבל הכא באיסורייהו קיימי.

ג. תוספות מסכת חולין דף סז עמוד ב

קוקיאני אסירי - פי׳ הקונטרס תולעים שבכבד ושבריאה וקשיא לר״ת דלאידך לישנא דשרי תקשי ליה מברייתא דבסמוך דואת נבלתם תשקצו לרבות דרנים שבבהמה אף על גב דמינה קא גדלי אלא אומר ר״ת דבדגים איירי הכא והא דאמר כי ניים עייל ליה באוסיא אשכחן בדגים כי האי גוונא בפי׳ המוכר את הספינה (עג:) דאמר רבה בר בר חנה חזינא ההוא כוורא דיתבה ועיילא ליה טינא באוסייה.

ד. חידושי הרשב״א מסכת חולין דף סז עמוד ב

אמר רב משרשיא בריה דרב אידי קוקני שרו מ״ט מיניה גבלי, פרש״י ז״ל... והקשה ר״ת ... ואומר ר״ת ז״ל דבדגים מיירי וכן פירשו הגאונים ז״ל וברוב הספרים נמי גרסי בהדיא והילכתא קוקני אסירי מ״ט מינם נאים כוורא ועאיל באוסיה דאלמא בדגים קא מיירי.

מוראנא דנשרא אסירן דכוורא שרי, פי׳ תולעים שנעשים לה לבהמה בין עור לבשר וכן לדגים ומשו״ה שבדגים שרו דהנהו ודאי מיניה קא גבלי דלא דמי לקוקני שהן הנמצאים במעי הדג דאתו ליה מעלמא ומשו״ה אסירי כדאמרינן דמינם נאים כוורא ועאיל באוסיה, וטעמא דפלגינן בין דבשרא לדכוורא כדמפרש ואזיל בהמה בשחיטה משתריא וא״א לקצת ממנה בלא שחיטה הילכך ה״נ אף על גב דמינה גבלי כיון דלא אפשר להו בשחיטה אסירי אבל דגים דבאסיפה בעלמא משתרו כי קא גבלי בהיתירא קא גבלי.

ה. הר״ן על הרי״ף מסכת חולין דף כד עמוד א

מורנא דבשרא אסירין [דכוורי שריין]. תולעים הנמצאים בבשר הדגים שלא היה אפשר שבאו מן החוץ אלא נוצרין מבשרו שריין:

ו. ספר אור זרוע חלק א - הלכות טריפות סימן תלז

אבל תולעים בכוורי ברור הוא לנו דמינייהו גבלי ולכך שרו

ז. רא״ש מסכת חולין פרק ג סימן סט

ומורני דבשרא אסירי. דכוורי שריא. הן תולעים הגדילים בין עור לבשר. א״ל רבינא לאימיה אבלע לי ואנא אכיל אמר רב משרשיא בריה דרב אחא בר נפחא [לרבינא] מאי שנא מהא דתניא ותא נבלתם תשקצו לרבות דרנים שבבהמה. א״ל הכי השתא בהמה בשחיטה הוא דמשתריא והני מדלא מהניא להו שחיטה באיסורייהו קיימי. אבל דגים באסיפה בעלמא משתרו וכי גבלי בהיתירא קא גבלי. ודוקא הני דמחיים אסירי אבל תולעים הגדילים בבשר אחר שחיטה או בדגים או בגבינה מותרין.

ח. רמב״ם הלכות מאכלות אסורות פרק ב הלכה יז

תולעת הנמצאת במעי הדגים ובמוח שבראש הבהמה והנמצאת בבשר אסורה, אבל דג מליח שהתליע הרי התולעת שבו מותרת, שהן כפירות שהתליעו אחר שנעקרו מן הארץ שמותר לאכלן כולן כאחת בתולעת שבתוכן... /השגת הראב״ד/ אבל דג מליח וכו׳. כתב הראב״ד ז״ל שבוש הוא זה שאף בשר מליח תולעתו מותרת אבל מה שאמרו מורנא דבשרא אסירי דכוורי שריין תולעים שהיו בו מחיים קאמר ודכוורי שרי דחיי הדגים כמיתתן דמו עכ״ל.

ט. מגיד משנה מאכלות אסורות פרק ב הלכה יז

תולעת הנמצאת במעי דגים וכו׳. שם שם קוקאני אסירי מ״ט מינם נייס (כוורא רש״י לא גריס כוורא ופירש כשהבהמה ישנה כו׳) ועייל ליה באוסייהו, עוד שם בגמרא תולעים דרני דבשרא אסירי דכוורי שריין והקשו מאי שנא מהא דתניא ואת נבלתם תשקצו לרבות את הדרנין שבבהמה ותירצו

בהמה בשחיטה הוא דמשתרי והני מדלא קא מהני להו שחיטה באיסורייהו קיימן אבל דגים באסיפה בעלמא (הוא) דמשתרו והני כי קא גבלן בהיתרא קא גבלן. ונראה שרבינו סבור שכל התולעים הנמצאים בדג מחיים אסורין וזהו קוקאני דאסירי והטעם מפני שאינן מתהוים ממנו אלא נכנסים לו דרך נחיריו ושאמרו דכוורי שריין הוא כשהתליעו אחר מיתה ודכותה בבשרא אסירי. וז״ש דרני דבשרא ולא אמרו דבהמה משמע דאפילו לאחר מיתה אסירי ונתנו טעם לדבר לפי שבשר הבהמה אינה מותרת אלא בשחיטה וכל דבר חי שיצא ממנה אפילו לאחר מיתה אסור כיון שאיאפשר לו בשחיטה אבל הדגים אינם צריכים שחיטה וכל דבר הגדל ממנו בהתר הוא גדל וכמו תולעת הפירות ואף בדגים אם פירשו אסורין כמו כל פירות. זה נראה דעתו ז״ל:

ובהשגות א״א זה שבוש שאף בשר המליח כו׳. וזו היא שיטת האחרונים ז״ל והם מפרשים קוקאני אסירי והם הנמצאים במעי הדגים דבהנהו איכא למימר דמעלמא אתו אבל הנמצאים בדגים אפילו מחיים בין עור לבשר שרו דליכא למימר מעלמא אתו אלא ממנו הם גדלים ודכוותה בבהמה שנעשו מחיים אסירי אבל אותן שגדלו אחר מיתה אפילו דבשרא שרו וזה דעת הרשב״א ז״ל. וכתב הוא ז״ל ודוקא בשלא פירשו ע״ג החתיכה אבל פירשו אפילו על גבי החתיכה אסירי ואפי׳ פירשו לאחר מיתה אסירי מספק עכ״ד ז״ל:

י. שולחן ערוך יורה דעה סימן פד סעיף טז

כל תולעים הנמצאים בבהמה, בין שהם בין עור לבשר בין שהם במעיה, אסורים. והנמצאים בדגים במעיהם, אסורים; בין עור לבשר או בתוך הבשר, מותרים. (ואפילו פירשו קצת וחזרו, מותרין, כי כן רביתייהו לפרוש קצת ולחזור). והא דאסרינן, דוקא דמחיים, אבל הגדילים בבשר אחר שחיטה, או בדגים וגבינה, מותרים, כל זמן שלא פירשו. הלכך תולעים הנמצאים בקערה, שנפלו מן הבשר, מותרים לדעת המתירים, והוא שפירש מת. ולא חיישינן שמא פירשו מחיים חוץ לחתיכה, דמסתמא אותם שפירשו מחיים נפלו כשהדיחו הבשר. ויש מי שאוסר התולעים המתהוים לאחר שחיטה מכל דבר הטעון שחיטה. הגה: ונהגו להקל, כסברא הראשונה. עוד נוהגים בתולעים של גבינה לאכלן, אף על פי שקופצין הנה והנה על הגבינה. אבל אם פירשו לגמרי, אוסרים אותן. מיהו אם נתערבו בשאר מאכל, ולא יכולין להסירן משם, אין אוסרין המאכל, כי יש מתירין אותם בכל ענין. וטוב להחמיר במקום שאין הפ״מ.

יא. שו״ת שבט הלוי חלק ד סימן פג

אודות דג הנ״ל שלפי דעת חוקרי אומ״ה נתברר להם שהתולעים הנמצאים בבשר הסעבעלפיש נתהוו באופן כזה שיש במים איזה דג טמא שנקרא סיעל פיש שיש בתוכו תולעים, ואותם תולעים מטילים ביצים והדג הנ״ל זורק אותם לתוך המים, ובאים אח״כ מיני דגים שנקראים שרימפ פיש ובולעים אותם הביצים ובתוך מיעיהם של הדגים הנ״ל נולדו תולעים מאותן ביצים, ואח״כ באים עוד מינים אחרים הנקראים כדפיש ובולעים אותם השרימפ פיש כולו כאחד, והשרימפ פיש נתעכל בתוך הכד פיש, ונשארים התולעים קיימים בתוך הדג כד ורוחשין התולעים משם לבשר הדג ובין אותם כד פיש נמצא מינים שקורין סעבעל פיש והספק על דין תולעים הנ״ל, ע״פ אמרם ז״ל חולין ס״ז ע״ב ובשו״ע יו״ד סי׳ פ״ד דתולעים הנמצאים במיעיהן של דגים אסורים דמעלמא אתו ונכנסו דרך החוטם, והנמצאים בין עור לבשר או בתוך הבשר מותרים דמהם גדלי.

והשתא למעשה לפי עדותם דנמצאים תולעים בבשר הדגים הנ״ל ולא מיני׳ קא רבי אלא מבחוץ, וכ״ת חתר למצא להם היתר גם לפי עדותם, ולבבי לא כן ידמה, והנה בעצם עדותם שהוא לכאורה סתירה למסקנת חז״ל והשו״ע שם, יש לעיין בזה דלשון הש״ס חולין שם דרנא דכוורי ודרנא דבשרא, וסבור אני לומר דחכמינו ז״ל שהם בקיאים בסתרי טבע אלקים ידעו ששם זה הולם רק תולעים שבודאי נבראו מתוך הבשר של דגים או של בהמה ואין ספק על מוצאם דודאי מיני׳ קא גבלי, וע״כ החליטו דשל בשר אסור דבשחיטה תליא, ושל דגים מותר, אבל קבעו זה רק על סוג זה הידוע דנברא ודאי מתוך הבשר עצמו, אבל סתם תולע הנמצא בתוך בשר הדג ואין לנו הבקיאות לדעת אם זה סוג דרנא שנזכר בחז״ל עדיין אין בידינו להתיר וע״כ קוקייני אסורים בכל מקום שנמצאים, ודרנא מותרים, וע״ש בחולין בלשון המאירי תראה כן, אלא דלשון הטור ושו״ע סי׳ פ״ד לא משמע כן דמריהטי לשונם משמע דאסתם תולעים הנמצאים בבשר דגים שייך לומר דמיני׳ קא גבלי, וצ״ל דהראשונים פליגי בזה אם סתם תולע הנמצא בבשר דג או בין עור לבשר נדון להקל כמורנא או לא, אבל לכ״ע משכחת גם ההיפך... ובאמת נתיישב בזה קצת שיטת הרמב״ם פ״ב הי״ז ממאכלות איס׳ שפסק דתולעת הנמצאת בבשר דג חי אסורות אבל דג מליח שהתליע הרי תולעת שבו מותרת, הנה ברישא בדג חי לא קאמר שהתליע אלא מדבר מתולעת הנמצא בו, דאין ידוע לנו האיך הי׳ תחלת התהוות התולעת בעוד שהי׳ הדג במים ע״כ מן הסתם אסור, דכיון דמסקנת הגמ׳ דקוקייני אסורים אנו חוששים דהוא מסוג קוקייני ונכנסו בבשר מחיים, משא״כ חתיכת דג שהתליע לפנינו דמיני׳ קא גבלי הרי תולעת מותרת, וי״ל בזה השגותיו של הראב״ד, אלא שאין רצוני להאריך יהי׳ איך שיהי׳ לענ״ד לכ״ע משכחת לה מציאות זה אם יתברר שישנם גם בבשר הדגים תולעים אסורים דלאו מיני׳ קא גבלי וההבדל בין הראשונים רק בסתם אם מחזיקין להקל, דבזה דעת הטושו״ע להקל.